

Dr. Milan Sauer, psihijatar

RAZVOJ LJUBAVI KOD MUŠKARCA I KOD ŽENE

Možemo li današnjem čovjeku govoriti o ljubavi? Ne znači li to sudjelovati u općoj prijeviri? Jer, kako netko zgodno reče, »samo mučenik ili luđak može ljubiti u današnjem svijetu, te svako raspravljanje o ljubavi nije ništa drugo do puko pričanje«.

Nije li to otkriće gorke istine, koju moramo prihvatiti jer nam je neminovno nameće spoznaja modernog čovjeka, otuđenog od sebe i svoga bližnjeg? Ili ipak? Može li i danas ljubav značiti racionalan odgovor na problem ljudske egzistencije, biti esencijalna stvar njegova života?

Pokušajmo odgovoriti na to!

Živimo u svijetu koji se smatra socijaliziranim. No unatoč tome čovjeka obuzima tjeskoba zbog osamljenosti, osjećaja odvojenosti od ostalih ljudi, nemogućnosti uspostavljanja tijesnog kontakta s njima, a bez gubitka svog vlastitog integriteta. Da bi prevladao taj strah, čovjek se služi obranama, koje su često samo prividno u granicama normalnog ponašanja, ili su manifestno patološke.

Jedan žrtvuje vlastitu slobodu, konformistički se uklapajući u gomilu onih koji ga okružuju, ali s kojima ne uspijeva uspostaviti ništa više osim površnog kontakta. Drugi se posvećuje stvaralačkom radu. No u njemu se sjedinjuje samo s materijom koju oblikuje, dok svijetu oko sebe ostaje i dalje dalek. U orgijastičnom načinu približavanja čovjek se približava drugima izlažući se ekscesima (drogama, alkoholu ili seksu), no to je samo prividno i kratkotrajno. Na taj način samo privremeno stvara osjećaj pripadnosti ljudima oko sebe, što traje tako dugo, dok traje i ta orgijastička opijenost. Njenim prestankom postaje još osamljeniji, tjeskobniji.

Nijedan od tih oblika ne zadovoljava čovjekovu autentičnu narav, njegovu potrebu dijaloga s drugima, potrebe da u drugom nađe sebe. Jedinj, naime, smisleni oblik čovjekova postojanja jest unutar tih relacija, u zadovoljenju potrebe vlastitog saopćavanja drugima, ali i otkrivanja sebe u njima.

Tek u ljubavi nalazimo pun odgovor na to — u njoj postoji potpuno međusobno sjedinjenje a da je vlastiti integritet sačuvan. Iako se to odnosi na ljubav u svim njezinim oblicima, u kojima je ona prisutna u međuljudskim odnosima, ovdje bismo raspravljali u prvom redu o specifičnom obliku ljubavi, o erotskoj bračnoj ljubavi.

Da li je nužno, odnosno uopće moguće povezati istinsku ljubav s brakom? Ne predstavlja li ozakonjenje takve veze oduzimanje slobode ljudskoj naravi, rušenje integriteta osobe, koja želi slobodno ljubiti? Sigurno je da brak izrasta iz potrebe i želje da ljubav vječito traje, on naglašava bitnu dimenziju ljubavi, zahtjev da nešto što je mogao biti susret bez sutrašnjice preraste u životnu zajednicu. Najnovija sociološka ispitivanja u razvijenim zemljama Zapada pokazuju da unatoč propagiranju slobodne ljubavi moderna obitelj ima jaku privlačnu moć za mlade. Oni, naime »s više ili manje svijesti shvaćaju da su u današnjem kompleksnom, zamršenom, visoko organiziranom društvu, ženidba i obitelj jedina područja slobode, autonomije, stvaranja koja još preostaju« (Burgess).

Brak predstavlja simbol društvenog života. U toj svojoj funkciji on odgaja ljude za ozbiljnost u međuljudskim odnosima, za osjećaj odgovornosti i vjernosti. S tog stajališta to je socijalni zadatak koji se mora izvršiti. On nije prirodna stvar, koja automatski funkcionira, a još je manje ekonomska zajednica ili pravni ugovor, već duševna i tjelesna povezanost dvoje ljudi koji se istinski vole i doista razumiju.

A da bi postigli uspješnost u izvršavanju tog zadatka, dvoje se ljudi moraju na to pripremiti mnogo prije.

U čemu se sastoji priprema za taj zadatak? U slijedenju normalnog puta od prvih početaka seksualnosti do braka. Istina, odgoj počinje odmah po rođenju i traje do potpunog formiranja ličnosti. Međutim, postoje razdoblja u kojima je razvoj buran, jer su promjene jače i uočljivije nego u drugim razdobljima života.

U djetinjstvu obiteljska konstelacija ima važan utjecaj na formiranje budućeg karaktera djeteta, ali do puberteta obično te reakcije nisu burne. Nastupom puberteta dolazi do provale seksualnosti, koja je i do tada postojala, ali se pokazivala u drukčijem, blažem obliku.

Pubertet je doba kad dolazi do jačeg razdvajanja muške i ženske seksualnosti. Ženska se seksualnost očituje kao psihološki fenomen, dok je muška seksualnost biološka funkcija. Što to znači?

Probuđena seksualnost u žene je nejasan osjećaj, koji se manifestira kao želja za nježnošću. U nje nema nagonskog osjećaja spolnosti, već je seksualnost dio nje same, odnosno, ona je ugrađena u svoju seksualnost. Zbog toga je sam spolni čin za nju manje važan, cjelokupna seksualnost je značajan element njezine egzistencije.

Zbog takvog proživljavanja seksualiteta ona se od početka razvija u zrelosti, time što postaje sposobnija da se sve bogatije predaje. To je odraz rasta njezine osobnosti. Ona u seksualnom ne poznaje prolaznost,

jer je njenoj prirodi svojstvena beskonačnost, što u seksualnom pogledu znači brak. No to nije potrebno zbog materijalne, već zbog egzistencijalne sigurnosti.

S druge strane, seksualnost muškarca je u početku impulzivna, nagoniska. Ona se sastoji od spolne napetosti, koje se oslobađa izoliranim seksualnim radnjama. U to vrijeme seksualnost je nezrela pa se muškarac razvija dodajući sebi dio po dio nečeg novog, te tako prerašćuje u zrelost. Od autoerotičnosti, potpune okrenutosti prema sebi, što se očituje u onaniji, preko stvaranja prolaznih ljubavnih veza do braka on obogaćuje svoju ličnost i osposobljava se za svoju funkciju u braku. Govoreći seksualnim jezikom: onog časa kad prolaznost spolnog čina preraste u trajnost stvarne vezanosti, sposoban je za brak.

A na tom putu ima mnogo stranputica. U doba puberteta javlja se onanija. To je gotovo redovita pojava u to doba. Može potrajati duže ili kraće vrijeme. Neosnovane su priče o njenom štetnom djelovanju u smislu izazivanja bolesti, sušenja ledne moždine, ludila i slično. Međutim, kako je ona niži oblik seksualnosti, potrebno ju je prevladati. To redovito uspijeva u normalnom razvoju. Kod osoba koje su psihički labilne, neodlučne, ona može ostati kao trajan oblik seksualnog izživljavanja, pa čak i ostati stalan pratilac normalnih seksualnih odnosa. Dječak može prihvatiti onaniju kao način rješavanja intrapsihičke tenzije te se na taj način braniti u svim frustrirajućim situacijama. Pribjegavajući takvoj obrani, prihvaća irealan način rješavanja problema, a to može ostati trajan defekt njegovog karaktera. U sličnim situacijama, kad realitet postaje odviše težak, bježat će u fantazije. Ili može smanjeni prag tolerancije rješavati uzimanjem alkohola.

Sama definicija puberteta, kao doba u kojem dolazi do pobjede razumskog nad nagoniskim, onog što se smije nad onim što se želi, govori da zdrav razvoj uključuje pobjedu nad tim nezrelim oblikom seksualiteta.

Kod djevojčica se onanija gotovo nikako ne javlja, već uvijek znači poremećaj razvoja i upućuje na psihičke poteškoće.

U daljnjem razvoju dolazi do stvaranja ljubavnih veza. U to doba mladić želi heteroseksualne odnose, no još nije sposoban da se zauvijek veže s nekom djevojkom. U tome dolazi u sukob s faktorom beskonačnosti, koji je imanentan ženskom seksualitetu. Stupanjem u odnose u ljubavnoj vezi žena pravi kompromis, jer nema egzistencijalnu sigurnost, što je uvjet za ono što ona jest, za konstantnost kao dio njezina života. I u nje stupanje u takve veze može zadržati seksualitet na nezrelom nivou, spriječiti razvoj u punu zrelost, te je spriječiti da ikad u životu može nekome potpuno pripadati. S druge strane, praktični razlozi, kao strah od začeca, te zbog tog doživljavanje seksualnog čina kroz tjeskobu, ili, još gore, samo začecé, poslije kojeg slijedi pobačaj ili forsirani brak, jesu neželjene posljedice te veze.

U današnjoj naerotiziranoj atmosferi smatra se, gotovo kao neminovno, da dvoje ljudi prije ulaska u brak moraju imati spolne odnose. Navodi se da u slučaju seksualnog neiskustva može doći do neslaganja u braku. To bi značilo da je ljubav dijete spolnog užitka te da će se dvije osobe voljeti ako nauče kako da se spolno zadovolje. Iluzija našeg doba, koje vjeruje u svemoć tehnike. No ljubav nije rezultat adekvatnog seksualnog zadovoljenja, već je seksualno slaganje rezultat ljubavi.

Freud je, pod utjecajem svog vremena, kad je biologija obećavala rješenje za gotovo sve probleme, pogriješio kad je ljubav shvatio kao seksualnu funkciju, a genitalni užitak kao prototip svake sreće. Doživljavajući tako hedonistički ljubav, nije ni čudo da je osjećaj potpunog seksualnog sjedinjenja shvatio kao povratak na stanje ranog neograničenog narcizma. Zato nije mogao shvatiti ljubav kao aktivnu čovječju snagu, u kojoj erotski moment igra važnu ulogu, ali ne u smislu vrhunskog, već neophodnog. Danas se čini slična pogreška: smatra se da je seksualna želja isto što i ljubav te da se dvoje ljudi vole ako su fizički jedno drugom privlačni. K tome, seksualni nagon može se vezati uz emocije, što pojačava njegovu varljivu narav. Tendencija potrošačkog društva potiče konzumiranje zadovoljstava svih vrsta, pa tako i na seksualnom području. »Ne odgoditi zadovoljenje« postalo je geslo, koje mladi, nestrpljivi čovjek rado prihvaća. Zato i sve manje osjeća privlačnost u odricanju, ono se čak smatra nenormalnim na području seksa. Ovaj postaje očajnim pokušajem da se prevlada tjeskoba, kao rezultat odvojenosti. No, seksualni akt pomaže u tom samo trenutačno, bez ljubavi on nije uspio premostiti jaz između dvaju bića.

Međutim, ako promotrimo što znači suzdržavanje, vidjet ćemo: ako je ono nastalo iz normalnih razloga, koji su za nekog bitni, te ako ga dobrovoljno prihvaća, daje dobre izgleda da će s uspjehom obavljati seksualnu funkciju i u braku. Nasuprot tome, maženje i nenaviklost na odricanje i na samosvladavanje pogoduje zadržavanju seksualnog razvoja na nesavršenom stupnju. Iako Freud tvrdi da bi zadovoljenje svih instinktivnih želja stvorilo zdravlje i sreću, vidi se da ljudi koji se prepuštaju neograničenom seksualnom zadovoljenju često pate od teških intrapsihičkih sukoba. Istina, mi često vidimo izbjegavanje seksualne aktivnosti kod osoba koje pate od neurotskih tegoba te ih nesigurnost i strah od neuspjeha tjera na povlačenje. Takve će osobe zatajiti i u braku, no ne zato jer nisu imale spolnog iskustva, već zato što su neurotske osobe. Njima ne bi pomogla nikakva spolna aktivnost prije braka, kao što ni onima koji su zdravi nije potrebna za »iskušavanje«.

Međutim, zadana je sposobnost čekanja, odgađanja zadovoljenja, s kojom se dijete sreće već po rođenju, kad odgađa hranjenje, previjanje i druge potrebe koje bi željelo odmah zadovoljiti. Mi govorimo da principu zadovoljstva suprotstavlja princip realiteta. S istom se stvari sreće mladi čovjek kasnije, kad odgađa seksualno zadovoljenje. To je potrebno jer je od zaljubljenosti do solidno fundiranog bračnog odnosa dalek put.

Za to se vrijeme treba vježbati u samosvladavanju i stjecanju zdravog samopouzdanja. U braku će nastaviti s izobrazbom u međuljudskim odnosima i u vlastitoj kritičnosti, kao i u međusobnoj snošljivosti. To i jest svrha braka, razvitak obaju partnera od jednostranog individualizma k što bolje razvijenoj socijalnosti. Na taj će način svladati svoju egocentričnost i prilagoditi se zajedničkom životu.

Gledamo li tako, vidimo da je seksualnost utkana duboko u ljudsku narav te je pratilac njegova života od rođenja do smrti. Međutim, u ljubavi ona je izvršni organ, dok je duhovni element kontrolna snaga. Zato ni brak ne može biti superstruktura fizičke privlačnosti. Bilo bi nemoguće da tako lako dohvatljiva i prolazna stvar, kao što je seksualni čin, bude svrha veze dvoje ljudi. Zato i Van de Veldove upute za savršen brak ne mogu pomoći. Usavršavanjem fiziološke komponente ne može se prebroditi duševna distanca.

Iako je shvaćanje da je voljeti lako, samo treba naći pravi objekt ljubavi, krivo, izbor bračnog druga važna je stvar. To ne smije biti slučajnost. Istina, danas nametnuti kriteriji koji nekog proglašavaju »privlačnim« ravnaju se po zahtjevu tržišta. Glorifikacija pojedinih osobina koje su popularne i tražene na tržištu osobnosti diktiraju u konformističkom društvu i izbor bračnog druga. Sve se manje gledaju prave ljudske osobine i vrijednosti, odnos prema društvu, drugom spolu i radu, već se traži zgodan »omot osobina«, koji prividno obećava sreću. Međutim, ako netko ne pokazuje pozitivnu društvenost, sposobnost da voli i da ne iskorišćuje egocentrično nečiju ljubav te da se veže uz svoje zvanje, sigurno će i u ljubavi zatajiti, razočarati. Pomanjkanje etičkih načela u međuljudskim odnosima kod neke osobe dovest će i do insuficijentnosti u ljubavi, jer to su samo dva oblika iste stvari. Ljubav prema drugom spolu ne razlikuje se od ljubavi prema svim ljudima. Nedostatak ljubavi prema drugima ne može se nadoknaditi intenziviranjem ljubavi prema jednoj osobi. To može stvoriti »zajednicu« — egoizam u dvoje, u kojoj ne postoji prava ljubav.

No to bi moglo opet potaknuti pitanje: da li je voljeti lako? Da li je samo problem naći objekt svoje naklonosti, osobu, koja će nas ljubiti? Ili je ljubav, kako postavlja Fromm, kojeg tako često citiramo, umijeće? Ako jest, nije li čudno da očekujemo da će to slučajnost riješiti te smatramo da nije potrebno učiti kao druga umijeća u našem životu. A najviše ljudi očekuje da se ljubav pojavi u njihovu životu poput emocije.

Međutim, ljubav nije emocija, već spoznajni i voljni čin. Obje te komponente ljubavi, volja i spoznaja, određuju njezinu trajnost. Volja — jer želim zauvijek ljubiti nekoga, posvetiti mu potpuno svoj život. Spoznaja — jer je neiscrpna. Što god dublje spoznajem voljeno biće, otkrivam nešto novo, nešto što me tjera da i dalje istražujem. Na taj način ljubav nikad ne doživljava svoje ispunjenje, ali to i jest tajna njezine beskonačnosti. Ona je stanje koje ne možemo nikad dostići, u kome žudnja ne prestaje. A kad bi bila emocija, ljubav bi planula i nestala. Zbog toga je i moramo razlikovati od zaljubljenosti.

Zaljubljenost predstavlja naglo otklanjanje zapreka, koje su do tada postojale između dvoje stranaca. No taj doživljaj intimnosti veoma je kratkotrajan. Spoznaja je samo površna pa zato može biti iscrpljena. Odvojenost druge osobe shvaćena je fizički te fizičko sjedinjenje znači njezino prevladavanje. Iscrpljenjem spoznaje gasi se uzbuđenje, dvije osobe postaju jedna drugoj dosadne. Rađa se želja za novom spoznajom, što znači ponovo se zaljubiti. I tako se to ponavlja kod mnogih ljudi, lutanje traje, a svaki novi susret trebao bi da bude prava ljubav. No uzalud, »veliki ljubavnik ili ljubavnica« nikada je u biti neće spoznati. I kad stupe u brak, bit će nesposobni voljeti, imat će potrebu da traže »pravu« ljubav i dalje. Tek umor stalnih razočaranja uspjeh će ih konačno formalno smiriti u naoko čvrstoj vezi. No to će značiti srvanost, a ne proživljavanje istinske vezanosti, takva osoba nije sposobna voljeti, niti će to ikad naučiti.

Ljubav je aktivan čin. Ona mora biti sposobna da proizvede ljubav u drugoj osobi. No taj način uključuje i vjeru jer osoba vjeruje da će je voljeno biće ljubiti. Ako je neki čovjek skeptik, zatvoren u uzak krug interesa: trošiti što više, kako mi nalaže potrošačko društvo, uzeti što je moguće više u sferi materijalnih dobara, zabave, zadovoljstava, neće biti sposoban voljeti. Kako je rekao Fromm, »tko god inzistira na sigurnosti i zbrinutosti kao osnovnim uvjetima života, ne može vjerovati. . . A onaj tko slabo vjeruje, slabo i voli«. Tjeskoba sumnje sprečava ga, naime, da vjeruje u bezgraničnost i trajnost nečije ljubavi.

Ljubav mora biti egzistencijalna stvar u životu čovjeka. Tada će ona biti moć koja će u drugoj osobi proizvesti ljubav. To znači da sve ostalo u životu mora podrediti tom zadatku. Uklanjanje vlastitog narcizma, razvijanje sposobnosti da otkloni brigu za sebe i vidi potrebe drugog bića njegov je najvažniji zadatak. Tada će biti sposoban aktivno se zaokupiti problemima života i prosperiteta voljene osobe, odgovarajući na njene potrebe, respektirajući je u njezinoj izvornosti, a ne tražeći da se promijeni prema vlastitim željama. Sve to će biti jedino moguće ako je spoznaje u dubini njezine ličnosti, ako shvati srž njezine osobnosti.

Tada ni površni sukobi, koji su neminovni u adaptiranju jednog bića na drugo, neće moći potresti takvu zajednicu, jer su dvoje ljudi povezani iz dubine, iz srži svog bića. Oni će iskoristiti takve nesuglasice samo da bi se što bolje međusobno suživjeli, otvorili se potpunije jedno prema drugom. Tek u slučaju pristupa na nivou površnih simpatija takva će neslaganja ozbiljno uzdrmati zajednicu i možda dovesti čak do rasula tih labavih veza.

Svjesni svojih uzajamnih osjećaja i odgovornosti, dvoje će se ljudi u istinskom braku najbolje zaštititi i od seksualnih smetnji. Seksualnost će, naime, shvatiti dublje, kao bitan dijalog dvaju bića, potpuno otvorenih jednog prema drugome. Oni neće imati potrebu da popuštaju prirodnim poligamnim instinktima, kojima podliježu oni čija je ljubav nedovoljna.

U tome ih sprečava zaokupljenost međusobnim približavanjem i spoznavanjem. Nevjera je znak neurotičnosti, razmaženosti i karakterne nezrelosti.

U okviru takve zajednice, gdje postoji ljubav i međusobno razumijevanje, niknut će novi životi. Ako su bračni drugovi sposobni da se zaista vole, nesebično i potpuno, postojat će želja za djecom. Izbjegavanje poroda bez opravdanih razloga socijalna je bolest, sve češća kod nas. Sigurno je da su egoizam povezan sa željom za komotnošću, i izbjegavanje odgovornosti presudni u tome. No oni su i inače zapreka pravoj ljubavi pa je potrebno zapitati se da li tu zaista i postoji ljubav ili je to interesna zajednica — egoizam u dvoje. Ljubav dvoje ljudi, naime, ako je zrela, uvijek se otvara prema drugima. Ona je isključiva samo u erotskom smislu, dok i dalje postoji potreba kontakta s okolinom. To će se ostvariti direktnim kontaktom ili suradnjom sa svijetom oko sebe ili odgajanjem u svom krilu onih koji će kasnije moći drugima darovati sreću i radost, upijenu u sredini svog djetinjstva. A da bi to mogli ostvariti, treba da ih netko nauči ljubiti.

Uspiju li roditelji u tome, bit će to najbolji dokaz da su i sami svladali umijeće ljubavi, da zaista autentično proživljavaju svoj život. Oni neće biti ono, kako je Camus definirao moderna čovjeka, kao stvorenje »koje bludniči i čita novine«, već bića, sposobna da vole i da budu voljena.

Mislim, ne treba se bojati podrediti sve u životu tom cilju. Sigurno se isplati!

Literatura

1. BEDENIĆ, M.: *Duševna higijena u svakidašnjem životu*, Medicinska knjiga, Beograd—Zagreb 1964.
2. FREUD, S.: *Tri rasprave o seksualnoj teoriji*, Odabrana dela, Matica srpska, Novi Sad, Knjiga IV, 11, 1969.
3. FROMM, E.: *Čovjek za sebe*, Naprijed, Zagreb 1966.
4. FROMM, E.: *Umijeće ljubavi*, Matica Hrvatska 1965.
5. GAUDEFRROY, M. i dr.: *Seksološke studije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1971.
6. SCHWARZ, O.: *Psihologija seksualnosti*, Veselin Masleša, Sarajevo 1964.
7. VUKASOVIĆ, A.: *Encyclopaedia moderna*, 6:96, 1971.